

تجليات الوجودية في رواية " الحياة بوصفها مثلاً " لناديب بنحاس ساديه

تجليات الوجودية في رواية " الحياة بوصفها مثلاً " لناديب بنحاس ساديه

م. علي محمد رشيد

جامعة بغداد / كلية اللغات

قسم اللغة العبرية

البريد الإلكتروني Email : ali2016@colang.uobaghdad.edu.iq

الكلمات المفتاحية: الوجودية ، بنحاس سادية ، الادب العبري الحديث.

كيفية اقتباس البحث

رشيد ، علي محمد، تجليات الوجودية في رواية " الحياة بوصفها مثلاً " لناديب بنحاس ساديه ، مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، ٢٠٢٠، المجلد: ١٠، العدد: ٤ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2020 Volume:10 Issue : 4
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

The manifestations of existentialism in the novel "Life as an example" by writer Pinchas Sadia

Ali Mohamed Rasheed

University of Baghdad / collage of languages

Hebrew department

Keywords : existentialism, Pinchas Sadia, modern Hebrew literature.

How To Cite This Article

Rasheed, Ali Mohamed, The manifestations of existentialism in the novel "Life as an example" by writer Pinchas Sadia, Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, Year :2020, Volume:10, Issue 4.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Abstract

Our research deals with one of the most controversial literary currents in world literature, namely existential philosophy, and its relationship to literature. Through this, we show that close relationship that governs this current with literature and its entry into modern Hebrew literature by one of the most influential Israeli writers who have taken this philosophy as a banner. To him (Pinchas Sadia), and how that philosophy was reflected in the novel "Life as an example", And how it entered into modern Hebrew literature; Sadia's novel came as a validation of his outlook and a translator. Existential philosophy is based on several foundations, the most prominent of which is that a person has a free will that leads him to

choose his actions, and that existence precedes what is. Death, anxiety, desire, and absurdity.

The writer Pinhas Sadia's vision is characterized by absurdity and excessive pessimism, as well as his disgust with the past, and this is evident in many of his novels, and this is undoubtedly due to the failures and ups and downs that dominated Israeli society in the 1950s and 1960s. The foundations of existentialism were embodied in the novel through many questions and arguments about man and his inevitable fate, as well as the facts inherent in life in the midst of social struggles and eternal contradictions.

The research concluded a set of results, including: There is a close relationship between existentialism and literature, as well as the manifestations of existentialism in the narration of life as an example such as freedom, tampering, and the relationship between life, death and others. He put it to the feeling of anxiety inherent in the existing individual, since without this anxiety a person cannot comprehend the reality of his existence. As well as some cases of alienation, which is mostly due to the social alienation suffered by Israeli society.

ملخص البحث:

يتطرق بحثنا هذا إلى احد التيارات الادبية الاكثر اثارا للجدل في الادب العالمي الا وهي الفلسفة الوجودية ، وعلاقتها بالأدب ومن خلال ذلك تبين لنا تلك العلاقة الوثيقة التي تحكم هذا التيار بالأدب ودخولها الى الادب العبري الحديث لدى واحد من المع الأدياء الاسرائيليين الذين اتخذوا من هذه الفلسفة راية له (بنحاس ساديه) ، وكيف انعكست تلك الفلسفة في رواية " الحياة بوصفها مثلا " ، ؛ وكيف دخلها الى الادب العبري الحديث ؛ فقد جاءت رواية ساديه مصداقا لنظريته ومترجما لها. والفلسفة الوجودية تركز على عدة أسس أبرزها ، أن الإنسان صاحب إرادة حرة تدفعه نحو اختيار أفعاله، و أن الوجود يسبق الماهية. ، الموت ، القلق ، الرغبة ، والعبثية. وتتسم رؤية الكاتب بنحاس ساديه بالعبثية والتشاؤم المفرط ، فضلا عن شعوره بالاشمئزاز من الماضي ، وهذا ما ظهر جليا في العديد من رواياته ، وهذا يعود بلا شك إلى التخبطات والتقلبات التي سادت المجتمع الاسرائيلي في خمسينيات وستينيات القرن الماضي . وقد تجسدت اسس الوجودية في الرواية من خلال الكثير من التساؤلات والطروحات حيال

تجليات الوجودية في رواية " الحياة بوصفها مثلاً " للاديب بنحاس ساديه

الانسان ومصيره المحتوم ، فضلا عن الحقائق الكامنة في الحياة في خضم التصارعات الاجتماعية والتناقضات الابدية.

وخلص البحث الى مجموعة من النتائج منها : هناك علاقة وثيقة بين الوجودية والادب ، فضلا عن تجلي ملامح الوجودية في رواية الحياة بوصفها مثلاً كالحرية والعبث والعلاقة بين الحياة الموت وغيرها. وطرحها لشعور القلق الملازم للفرد الموجود ، حيث أنه بدون هذا القلق لا يمكن للإنسان إدراك حقيقة وجوده. وكذلك بعض حالات الاغتراب الذي يعود في الاغلب الى الاغتراب الاجتماعي الذي عانى منه المجتمع الاسرائيلي.

צורות האקזיסטנציאליזם ברומן "החיים כמשל" של פנחס שדה.

מורה. עלי מוחמד רשיד

אוניברסיטת בגדד - פקולטת השפות

מחלקת השפה העברית

ali2016@colang.uobaghdad.edu.iq

תקציר

מחקרנו זה מתמקד באחד מהזרמים הספרותיים השנויים במחלוקת בספרות העולם,

זהו הפילוסופיה הקיומית, או (האקזיסטנציאליזם), והקשר שלו עם הספרות, ובאמצעותם אנו מראים כי מערכת יחסים קרובה השולטת בזרם זה עם הספרות וכניסתו לספרות העברית המודרנית על ידי אחד הסופרים הישראלים המשפיעים ביותר הדוגלים בזרם זה. (פנחס שדה), וכיצד הפילוסופיה באה לידי ביטוי ברומן "החיים כמשל", ואיך

זה נכנס לספרות העברית המודרנית; הרומן של שדה הגיע לאימות של השקפתו ומתרגם. פילוסופיה קיומית מבוססת על כמה יסודות שהבולט שבהם הוא שלאדם יש רצון חופשי שמוביל אותו לבחור במעשיו, ושהקיום קודם למה שיש. מוות, חרדה, תשוקה ואבסורד.

תפיסתו של הסופר פנחס שדה מאופיינת באבסורד ובפסימיות מופרזת, כמו גם בגועלו מהעבר, וזה ניכר ברבים מרומניו, וזה ללא ספק נובע מהכישלונות והעליות והמורדות ששלטו בחברה הישראלית בשנות החמישים והשישים. יסודות האקזיסטנציאליזם התגלמו ברומן דרך שאלות וויכוחים רבים אודות האדם וגורלו הבלתי נמנע, כמו גם העובדות הטמונות בחיים בעיצומם של מאבקים חברתיים וסתירות נצחיות.

המחקר סיכם מערכת תוצאות, הכוללת: יש קשר הדוק בין אקזיסטנציאליזם לספרות, כמו גם ביטוי האקזיסטנציאליזם בקריינות החיים כדוגמה כמו חופש, אבסורד, והקשר בין חיים, מוות ואחרים. הוא הביא זאת לתחושת החרדה הטמונה באדם הקיים, מכיוון שללא חרדה זו אדם אינו יכול להבין את מציאות קיומו. כמו כן, במקרים מסוימים של ניכור, הנובע בעיקר מהניכור החברתי שספגה החברה הישראלית.

מילות מפתח : האקזיסטנציאליזם , פנחס שדה , הספרות העברית החדשה. הקדמה

כל זרם ספרותי מחובר למערכת החיים והמחשבה , לגורמי חומר ורוח המולידים אותו , מתויים את מגמתו , מגבשים את תכנו וצרים את צורתו , ביחוד בולטת תלותו בשיטה פילוסופית מסוימת , המהווה את האוירה הרוחנית האופפת אותו , מפרנסת אותו מהפנים.

בלי כל ספק , מי קורא את הרומן הזה ידע תיכף כי הוא נותן ביטוי למצב הדו – משמעי של האדם המוודה באותה התקופה, בנקודה זו ארחיב על שונותה של האני המוודה, כפי שהוא באה

לידי ביטוי ברומן , ואתיחס לסיבות לכך. סביב רעיון "האוטוביוגרפיה", ויוצר ייצוג של המציאות החברתית החדשה, של המתחים ושל הניגודים במצבים הנפשיים אי לכך ובהתאם לזאת, ניתן לומר כי ביקורתו האומנותית של שדה ומאבקו למען האומנות כנגד העולם מוציאים מקבילה בביקורת קיומית, באתגר, שהאנשים יכולים להעמיד לעולם הזה עצמו. לכן הרומן מעיד, באמצעות מחריד של המוסכמות החברתיות המקובלות.

באמצעות מחקר זה, אצביע על הוידויים המרגישים של הסופר, אשר היה בין הראשונים לתאר ולהציג את האוטוביוגרפיה בספרות הישראלית , וגם לחשוף את הדרכים בהן בחר לעצב את צורות האקזיסטנציאליזם במרכזו. אותה צורות כתיבה יצרה הזדהות עמוקה של קוראים רבים כל כך בני תקופתו, אשר קראו את הרומן הנ"ל בשקיקה כה רבה, ואשר אותם צורות שהופכות את הרומן לחלק מהקלאסיקה הספרותית העברית כמו גם לתיעוד ספרותי-היסטורי לתפיסת עולם ומורשת יהודית אשר נכחדה רובה ככולה בתקופת הקמת ישראל ותקופה שאחריה. בפרק הראשון אתעניין בתולדות הפילוסופיה הזו : אופיה , מהותה ויוצריה החשובים בעולם , ואעבור על הופעתה בספרות העברית החדשה, ואצביע על סיפור חייו של הסופר פנחס שדה.

ואתמקד ביצירותו הידועות ביותר של שדה " החיים כמשל " ,יצירה שהופיעה כשהוא בגיל 27 כך שניתן להניח שהוא מבטא את תפיסותיו הפילוסופיות באותו זמן של חייו. בפרק השני, שהוא עיקר המחקר, אדון בצורה האקזיסטנציאליזם ברומן זה, ובסוף המחקר אצביע על המסקנות מתוך חשיפה של קווי היצירה הדומים של שדה בסגנון כתיבתו המיוחד.

שאלת המחקר

שאלת המחקר שלי היא מהם המאפיינים האקזיסטנציאליסטים ברומנו של שדה "החיים כמשל"? והאם ניתן להגדיר את רומנו זה כשייך לזרם האקזיסטנציאליסטי?.

מטרת המחקר

ראוי לציין כי בחירה זו לא הייתה אקראית, אלא משום שחשנו ברומן הנפלא שלו נטייה קיומית ומוגדרת בבירור. המטרה העיקרית שלנו במחקר זה היא לגלות את סוד הדמות הקיומית הטמונה ברומן זה. לאחר קריאת הרומן עלינו לענות על שאלה זו. כיצד משמש הסופר פנחס שדה את הפילוסופיה הקיומית ברומן "החיים כמשל"?

השערת מחקר:

ניתן לומר כי הכותב באמצעות טיפולו בנושאים קיומיים כמו: מאבק העולם החומרי עם עולם הנפש, חרדה קיומית, רצון וחופש ורעיון המוות ואחרים, הוא מפעיל את הפילוסופיה הקיומית ברומן שלו.

שיטת המחקר

כדי לענות על שאלה זו, עקבנו במחקר זה על הגישה התיאורית-אנליטית, מכיוון שריאנו בתיאוריה זו מתאימה לתאר את הרומן ולנתח את הכוונות האקזיסטנציאליסטיים שבו.

פרק א' - אקזיסטנציאליזם: הנושאים והעקרונות שלו

- אכזיסטנציאליזם או פילוסופיית הקיום

מאז ימי קדם האדם מעורר את העניין של הפילוסופים. והפילוסופיה הקיומית התמקדה בידע על האדם ומהותו והיא דבקה בהחלט בעקרון ה"קיום קודם למה" פירושו

שהאדם, שונה מכל הדברים, אינו מחזיק מהות או ישות, אלא בטבע ובקיום. פילוסופיה זו עוסקת במושגים קיומיים ובכל מה שקשור לאדם.

ההגדרה של האקזיסטנציאליזם היתה נתונה במחלוקת, הפילוסוף הקיומי קארל וויספרס הביע את דעתו בעניין זה באומרו: ישות היא חופש, לא חופש שיוצר את עצמו ואולי לא מופיע, אלא החופש שהוא רק מתנת הגובה אתה מכיר את הנותן שלה ואין קיום ללא גובה, וההוויה היא האני האינדיבידואלי שתמיד נשאר אינדיבידואלי ולעולם לא ניתן להחליפו או להזניחו⁽¹⁾.

ומבקרים אחרים ראו בו פילוסופיה של העצמי, ולא של הנושא, שכן הקיום האמיתי הוא הקיום העצמי, ואילו הקיום האובייקטיבי הוא הקיום בין הסובייקטים והחיים בקווי הנושאים זה קיום כוזב ומפוזר ומשמש כזיוף של העצמי האמיתי מכיוון שהאדם אינו מחזיק את עצמו כמו שהדברים הם שלו⁽²⁾.

ולדעת אחרים האקזיסטנציאליזם אינו רואה במציאות נושא עיקרי, ככל שהיא רואה אותנו כישות מאלץ אותנו להשתעבד בו שהופך אותנו למגע עימו⁽³⁾.

מנקודת מבט זו, האקזיסטנציאליזם הוא מהפכה אלימה כנגד הפילוסופיות המסורתיות, ואתה רואה ששום סיבה ולא ידיעה אינם מסוגלים להגיע אלינו בוודאות, מכיוון שהם אינם מסוגלים להבין למה אנו נחשפים בכל עת מתופעות קיומיות כמו מוות ואשמה וכו', בנוסף הוא קראה לאדם לדאוג לקיומו ולסיטואציות השונות המתעוררות עבורו, לא להתחמק מהן או להימנע מאחורי טיעוני סיבה ריקה או ראיות חסרות תוחלת⁽⁴⁾.

האקזיסטנציאליזם הוא תורה פילוסופית שלפיה קודמת האכזיסטנציה (הקיום) של האדם לאסנציה (המהות) שלו ובידיו הבחירה וגם הכרח וההכרעה בגיבוש האסנציה שלו – תהליך הנמשך כל ימי חייו ובתנאים קשים ביותר. לתורה זו כמה כיוונים וכזה הסתעפויות, שהמכנה המשותף להם הוא הדגשת האכזיסטנציה של הפרט⁽⁵⁾.

מקור המילה (אקזיסטנציאליזם – existents) ביוונית ומשמעותה יציאה או תחייה מחדש לקיום. תחייה זו לאדם פירושה שהיא מתבצעת ברצון חופשי. כלומר, על ידי בחירה חופשית, כי באמצעות פליטת חוסר קיום, אדם מעניק דפוסים חדשים, צורה ואקזיסטנציאליזם חדש, כתוצאה מבחירה חופשית⁽⁶⁾.

בשונִי מהפִילוסופִיות האחרות , פִילוסופִיה זו מאופִיינת בהרחבה וההתפשטות, ואולי היא מתאימה יותר לרוח הנוכחית של ההווה, משום התעניינותיה בנושאים עכשוויים העוסקים באדם המודרני .. «האדם כאני יחידני, הוא מרכז את החיפוש, ואת מצביו הקיומים הגדולים כמו מוות. חטא – חרדה וסיכון ... וכו' הם הבסיס של קיומו, החופש והאחריות ואת בחירתה הן המשמעויות הגדולות בחייו 2. «יצוין כאן כי הפילוסוף הדני (קריגור 1813–1855) נחשב מורה הדרך ומייסד של הפילוסופיה הקיומית" האקזיסטנציאליזם", והוא הראשון שמחזיק בכתר הפילוסופיה הקיומית ומייסדה⁽⁷⁾.

תולדות האקזיסטנציאליזם

למרות שהפילוסופיה הקיומית (האקזיסטנציאליזם) הוא תופעה של המאה העשרים, אך שורשיה נובעים בעבר ופושטים עמוק בהיסטוריה של התודעה האנושית והיו לה קשרים קרובים עם אותם ניסיונות והרפתקאות שביצע האדם לפני הופעתה של הפילוסופיה הזו; כדי להגיע לאחד מצבעי ההבנה העצמית. ובהתבוננות בתורתו של סוקרטס, מוצאים אנו כי הוא קרא לידיעת העצמי האנושי וזעקתו המפורסמת "דע את עצמך" היא עדות טובה לכך, ומדגישה את העניין שלו בהכרת העצמי האנושי: ידיעת העצמי היא אחד המטרות החשובות ביותר של המחקר הפילוסופי וסוף זה נותר ללא שינוי לאורך כל המאבקים שהתרחשו בין התורות הפילוסופיות השונות⁽⁸⁾.

ובכן יכולים אנו לומר שלמרות שהאקזיסטנציאליזם היה בעל סימנים מימי קדם, הוא נותר לא מוכר במשך זמן רב והיה קשה להבחין אותו בשלבים הראשונים של החשיבה האנושית, והוא החל לצמוח בהדרגה עד שהפכה לפילוסופיה בלתי מעורערת של המאה העשרים.

מאחר שהאקזיסטנציאליזם מביא את בשורת הבחירה החופשית. שלפיה בידי האדם לקבוע את מהותו , הוא זהה עם תורת החירות . כניגוד לתורת הדטרמיניסטית , הוא זהה עם תורת הפעולה , הואיל והוא רואה במאבק בפעולה ובסבל הכרוך בהם את הגורמים הנתונים טעם לקיום , ואולם , אין האקזיסטנציאליזם קובע בפירוש מה הם העקרונות שעל פיהם " יפעל " או " יבחר " האדם , כדי לגבש את האסנציה שלו , החירות נעשית איפוא יכולת של בחירה אנארכית ביותר , גם אם אידיאלוג האקזיסטנציאליזם, ז'אן פול סארטר מגדיר בכל שעת כושר את מגמותו ההומאניות והסוציאליות – פוליטיות⁽⁹⁾.

למעשה הפרופיסור הדני " סירן קירקגור (1813 – 1855) מיצח את

האכזיסטנציאליזם כמשנה סדורה וערוכה , בהעתיקו את המיטאפיזיקה לתחום נסיונותיו של הפרט. אחרים מוצאים את גרעיני האכזיסטנציאליזם בתקופות קודמות ביותר , יש המרחיקים לכת עד אוגוסט הקדוש ואף רחוק מזה , כמבשריו הקרובים יותר מוזכרים פאסקאל , פלובר , ניצה , בודלר ורמבו, השפעת האכזיסטנציאליזם בראשית המאה בגרמניה קשורה בשמותיהם של יאספרס והייזגר , ובשטח הספרותי ממש מסיעים להתפתחותו דוסטויבסקי וקאפקה⁽¹⁾.

סיבות הופעתו של אקזיסטנציאליזם

אולי נשאל את עצמנו כמה השאלות שעולות בהקשר האקזיסטנציאליזם : מדוע פרח האקזיסטנציאליזם בתקופתנו? מדוע הופיע באירופה שמצאה בה קרקע פורייה להופעתה? וכאן עלינו לעצור מעט כשאנחנו עונים על השאלות הנזכרות: המציאות היא ששיטת החשיבה הקיומית מתגלה בכל פעם שאדם מגלה שהביטחון שלו הפך לאיום, וכשהוא מבין את צבעי העמימות והבלבול בעולם, והמבנה החברתי מתהפך.

הפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית לא הראתה בבירור את תכונותיה עד אמצע המאה העשרים כתוצאה מהחרפת המשבר שהותירה אחריו מלחמת העולם השנייה, מיליוני ההרוגים במלחמות העולם, פצצת האטום , המשבירים הכלכליים , שהובילה להופעתה של שני זרמים בה: הראשון הוא דוגל – ספק באמיתות המורשת הרוחנית של האדם והסקירה השנייה על אמיתות קיומו של אלוהים וערכיו המוסריים, וכאן אנו אומרים זאת צירוף של שני כיוונים אלה עלה⁽¹⁾.

באשר לנושאים שלו, האקזיסטנציאליסטים החלו להעלות נושאים חשובים לאדם, כלומר במידה הם נושאים את דבריו אל מכמני ומטמוני הנפש פנימה. והביעו את המתרחש בנפשותיו של האדם. והדאגה העיקרית שלהם הייתה התפתחות האדם במעשיו והישגיו. נושאים אלה הפכו חשובים מאוד בחיי האדם ומילאו תפקיד משפיע במודעותם ושגשוגם בעתיד, ובין הנושאים הללו הם: חופש, התעלות, אחריות, חטא, ניכור, מוות, בדידות, אובדן, שעמום, אכזבה, דחייה, רצון , חרדה ואחרים⁽²⁾.

אקזיסטנציאליזם בספרות

كأسכולה ספרותית , האקזיסטנציאליזם הופיע רק ואחרי מלחמת העולם השנייה בצרפת. מייסדה סארטר דוחה את ההנחה , כי משנתו מבוססת על תורותיהם של הפילוסופים הדניים והגרמניים , הפופולאריות , שלה זכה בית מדרשו של סארטר , נובעת בעיקר משני טעמים : א – האקלים הרוחני המיוחד באירופה שלאחר המלחמה , הוא צמח על אדני היאוש והאכזבה מתורות העבר ומתנאי ההווה . והוא בא בא כקשר הצלה לאלה שהפילוסופיה המארכסיסטית לא היתה לפי רוחם ואילו הפילוסופיה הדתית היתה בעיניהם חסרת תכליתיות וחסרת מציאות. ב – כשרונם של סארטר וחבריו להרצות את השקפותיהם באמצעים העשויים לחדור בנקל לליבות הקהל הרחב , כמחזה וכסיפור וכרומאן, המגוונים באפקטים סנסאציוניים , בכלל זה האירוטיקה , בצד סארטר התייצבו סימון דה בובואר , מץ מרלו פונטי , סמיואל בקט ואחרים . בטאונם – כתה העת " לה טאם מודרן " בקשר הדוק עם האקזיסטנציאליזם של סארטר עמדה פילוסופיית האבסורד של אלבר קאמי , כפי שמוכיח מרבית הסיטואציות ודרכי הגיבורים שביצירותיהם של סארטר ומקורביו . אין הבחירה החופשית בהגדרת מהותו באה לאדם כברכה, יש ונבצר ממנו לבחור ולהכריע , וחיינו נעשים גיהנום של רגשות אנטי סוציאליים , המוצא האקזיסטנציאליסטי הוא בכוח הפעולה הרצונית (אנגאז'מן) , דין זה חל על היחיד ועל הקולקטיב גם יחד , האקזיסטנציאליזם של סארטר הוא אתיאסטי , כמה מחסידיו הצעירים יותר הגיעו למעשה פשע נתעבים בחיפושם אחר ה"אסנציה" שלהם , וסארטר הסתייג מכמה קבוצות שביקשו להתרכז סביבו ושיוו צביון מפוקפק ביותר לכזה בתי קפה פאריסאיים⁽¹³⁾.

הסתעפות אחרת של האקזיסטנציאליזם הצרפתי היא הנוצרית הדתית , מיסודו של גבריאל מארסל , הוא היה למעשה הראשון שהביא לקהל הקוראים הצרפתי את כיקריה של תורת קירקגור , במסתו ב " רווי דה מיטאפיזיק " (1925) , בניגוד לסארטר מחייב מארסל את כוח הפעולה הרצונית בכיוון הדתי, זה המקריב את האדם התועה בדרכי החיים , אל אלוהיו. השפעתו על הספרות ועל דעת הקהל קטנה בהרבה מהשפעת סארטר, כשם שהאקזיסטנציאליזם האתיאיסטי נתקבל בבקורת קשה מצד המארכסטים , כן נתקבל האקזיסטנציאליזם הדת בבקורת לא פחות קשה מצד ראשי הכנסיה בצרפת⁽¹⁴⁾.

האקזיסטנציאליזם היה מעורב בספרות, מכיוון שהוא מצא את הדרך הטובה ביותר לנתח את המציאות האנושית ולחשוף את הלחצים והאתגרים העומדים בפניה, ולבצר

אותה בחופש מוחלט ובמאבק להוכחת קיומה ובחירת ייעודו. מרבית הפילוסופים הקיומיים היו סופרים שהציגו את רעיונותיהם ותאוריהם באמצעות היצירותיות הספרותית שלהם, ובמיוחד "סארטר" שהשאיר מספר רב של סיפורים ורומנים ופרסם את רעיונותיו הקיומיים כמו: "מותי ללא קברים", "אדי" וגם "אלבר קאמי" שתופעותיו הקיומיות התגבשו במחזותיו כמחזה: "היריד" ו"המצור".⁽¹⁶⁾

אם אנו בוחנים מקרוב את הספרות הקיומית, אנו מגלים כי זהו «ביטוי לרוח העידן החדש, המאופיין בחופש, חרדה, סערה, חוסר יציבות, והחיפוש המתמיד אחר החדשים, מושכים מאוד ומשפיעים כדי למלא את הריקנות הרגשית של הצופים ולספק את צרכי השאיפה ואת השאלה המביכה בעולם בו האדם עבר ממנה לעמוד על סלע המציאות המושרש בזמן ובמרחב להמריא וללכת בחלל בעולם ללא משקל בו הפרעות בסטנדרטים ובנורמות»⁽¹⁷⁾.

אקזיסטנציאליזם בספרות העברית

האקזיסטנציאליזם הוא "אחד הזרמים האינטלקטואליים החשובים ביותר שזחלו לספרות העברית החדשה. בתחילת שנות הששים, בתקופה שבה התפיסה המשיחית של הציונות התחלפה במאבק על יום הקטנות ועל קדם טכנולוגית, ביטאו גם סופרים וגם הוגי דעות בישראל את משבר האמונות והאידיאולוגיות שלאחר השואה ומלחמת השחרור, ונטו לקבל את השפעת האקזיסטנציאליזם הצרפתי והמודרניזם בספרות האנגלו- אמריקאית. בני דור זה " דור המדינה " , חלקם חניכי האידיאולוגיה השמאלנית של תנועות הנוער וחלקם פליטי שואה ממערב אירופה, דחו כל ספרות שנראתה להם בעלת טונים אקסטטיים, יחד עם כל אמונה בערכים מופשטים, והעדיפו טונים אירוניים, לשון דיבור ותמונות מחיי היומיום. מהלך זה היה משותף גל ליוצרים וגם למבקרי ספרות בולטים ובעלי השפעה, שעל פי השקפותיהם " מיסטיקה " הייתה מילת גנאי⁽¹⁸⁾.

ברוך קורצוויל מדגיש כל דבר זה, כי הספרות העברית בראשית המאה העשרים הייתה כוללת נימה אקזיסטנציאליסטית, והיא נשפעה ממקורות הספרות הרוסית או האירופית, ועל כן ניכר ביצירותיהם " צביון אורבני ". הם הוא מזהה בספרות זו הפנמה של הספרות האנגלו סקסית ורוח של האקזיסטנציאליזם הצרפתי, שהביאה

לאימוץ לשון סיפורית אוניברסלית, כדרכו מבכה קורצוויל את מגמת ה " דיודאיזיציה – הנסיון להשתחרר מהאופי היהודי של הספרות הישראלית הצעירה⁽¹⁸⁾.

הספרות האקזיסטנציאליסטית נולדה בגלל המבוכה התרבותית של שנות החמישים, לאחר השראה, לאחר מלחמת העולם, לאחר הקמת המדינה העצמאית, הלך ונוצר קהל הטרוגני של קוראי עברית, בחונו הוויה שכבה של נידחים", אינטלקטואלים בודדים בשוליים החברתיים הרחבים. לקהל זה של בודדים האמת המערכת שיצר שדה בקנה המידה הרומאנטי הקיצוני שלה – היוצר הסובל והמאמין בנוסח הנוצרי המעמיד עצמו בשלום עיות עינייני הוא נשא, אצל קהל זה התחרתה המערכת הספרותית שיצר שדה בהצלחה הדרך המלך של הספרות הישראלית , בדימוי התלוש במסד הספרותי לא ראה נכוחה או לא רצהה לראות כך את "החיים כמשל"⁽¹⁹⁾. הבעייתיות שהכותבים מציבים ביצירותם הספרותיות אינן המערכת הטובה ביותר לעקוב אחריה, או שהיא מתאימה לאמץ אותה כמערכת חברתית. במקום זאת, הבעיה היא: בעיית נפש האדם הישראלי עצמה, וכיצד היא זו ששולטת כיצד האדם מקבל את החוקים והעקרונות של המערכת שלו, ואיך הוא מיישם אותם, ודבק בהם⁽²⁰⁾.

לדעתנו כי ההסבר לכך הוא בגלל הסבות והתנאים המיוחדים ששררו בחברה הישראלית דאז : הדמים היהודים שנשכחו ב " מלחמת הכיבוש " , הטראומות של השואה , המציאות הכלכלית הקשה , קיפוחים חברתיים שנוצרו תוך כדי קליטת העלייה מאירופה , כל התנאים האלה השפיעו על הספרות הישראלית בשנות ה 50 וה 60 , בנוסף לכך , זכרנו לעיל שהאקזיסטנציאליזם חדר לתחום הספרות העברית החדשה , וכזרם ספרותי השפיע על סופרי (הגל החדש) ובראשם "פנחס שדה" שבחר בה מכיוון שהיה בתקופה ששטפה סכסוכים וכאבים, והאדם היה זקוק מאוד לספרות שתבטא את סבלו בנסיבות העניין. בו הוא חי: והתנאים השוררים הללו נתנו לו הזדמנות פז להתפתות לדוקטרינה פילוסופית זו.⁽²¹⁾

כשאנו בודקים את הספרות שנוצרה בשנים אלה , מוצאים בה תמונה של מציאות מתפוררת ומייאשת, בכלל שהיא משקפת את המציאות החיצונית בחברה הישראלית דאז , וגם את מערכת התגובות והמחשבות של קבוצת יוצרים שהביאו אתם לספרות העברית דרך תרבותי והשכלה ספרותית אירופית , ובמיוחד את המשיכה לספרות של

הדקדאנס-ונציגי האקזיסטנציאליזם העברי אנו זוכרים : נתן זך, יהודה עמיחי, דן פיגס, ס' יזהר, אמיר גלבווע, דליה רביקוביץ, אברהם בר יהושע, זלדה... ואחרים⁽²²⁾. המפנה הגדול בסיפורת העברית החדשה בשנות הששים מתבטא קודם כל בהתמודדות חדשה עם אבות הספרות העברית. המספרים הצעירים אינם ממשיכים את אחיהם הגדולים (דור השחרור) אף על פי שיש ביניהם הקרובים מבחינת הנושאים או הסגנונות ליוצר זה או זה, או דור האבות, אל את דור הסבים : עגנון, ברנר, ברדיצ'בסקי וגנסין. אין הם מושפעים מאבות זקנים אלה כפשוטם ואינם מקבילים סגנונם ונושאייהם כתורה מסיני, אלא נוטלים מהם בהתאם צרכיהם ובהתאם למה שהולם את אופיים, לעתים קרובות אין הם נזקקים לעיקר אלא לטפל וכדרכה של דיאלקטיקה ספרותית חדשה, דוגמה מובהקת בנדון זה הוא פנחס שדה⁽²³⁾.

פנחס שדה (1929 – 1994)

באישיותו, בחייו וביצירתו של המשורר והסופר פנחס שדה נתגלם לראשונה האקזיסטנציאליזם העברי, באישיותו נתרכזו סיבוכי איש הדת וסילופיו, כאילו כדי להיאבק עם טבעו, עם נשמתו האצילית, שהיתה רוויה רחשי קודש, שאיפות לנעלה, ליפה ולמסתורי, סלידה מפני החטא והזוהמה ורחימים גדולים על הבריות. נולד בלובב בשנת 1929 בשם " פנחס פלדמן ". עלה לישראל עם משפחתו בשנת 1934, רכש חינוך מסורתי בקיבוץ (שריד), ועבד כרועה צאן שם, והוא היה מאוהבי הפילוסופיה ולהגות התיאולוגית, לכן הוא היה מחסידי תפיסתו של הרנ"ק שראה בה העיון הפילוסופי הטהור והמופשט והכלי הנכון להשגת המציאות לאמיתה. חי את חיי ישראל על שאונם והמונם, על יפעתם והלאתם כאחת, ולאחר שוחררו מצבא יצא ללונדון, לימים היה בוז לעברו הצבאי, בגלל המראות הנוראים שראה, והשתדל להסתירו. בשנת 1945 הופיע ספרו הראשון " נאום כלב מת " וכתב סיפורים לילדים, שירים, ופרקי יומן⁽²⁴⁾.

חצוי היה שדה אקזיסטנציאליזנסטי מופקר ופסימיסט קודר, איש הנימוסין המעודנים ואידיאליסט נלהב בכל נימי נפשו, טובע ביוון הפריצות וההוללות, בתאוות המיניות, וגם הוא כותב שירים נהדרים, משוכללים בצורתם ונעלים במסוריות העליונה המפעמת בהם מבפנים, יצירותיו מתרוננות מתוך הפקרות ניהילסטית כביכול, אך גם, או

בעיקר , נושאים הם את הקינה הגדולה של היוצר המתפתל מכאב וצער על ירידתו הוא יחד עם החברה הישראלית לתחומות הטומאה . פנחס שדה פתח את האסכולה האקזיסטנציאליסטית בספרות העברית החדשה וכבש מקום מכובד בתולדות הספרות הישראלית . פנחס שדה נפטר בירושלים בשנת 1994 מסרטן ריאות⁽²⁰⁾.

פנחס שדה והאקזיסטנציאליזם

פנחס שדה היה עסוק בפילוסופיה רבות, ובעיקר בפילוסופיה האקזיסטנציאליזם, והיה מסוגל להציג רעיונות ונושאים המעסיקים את התודעה וגורמים לקורא לחיות במאבק רוחני לדעת את האמת על עצמו ועל חייו. ועל ידי עיון ברומניו, אנו נכנסים לעולמו הייחודי, שנותן לנו את המנה העזה בכדי לחשוף את סוד העולם, את הסוד שנמצא בתוכנו, אך בגלל בורות איננו מסוגלים לדעת אותו⁽²¹⁾.

יתכן לומר שהסיבת בחירתו של פנחס שדה בפילוסופיה זו נובעת מההשפעה הגדולה של סארטר בחברה הישראלית, אחרי המלחמה והצורך בחברה זו בעקרונות הפילוסופיה החיובית הזו כמו בחירה, חופש ומחויבות וזה מה שגרם לו לשאוף לה ככלי הכרחי לבנות את החברה הישראלית .

יש לציין כי בעולם המהיר של ימינו, האדם העכשווי איבד לא פעם את תחושת האנושיות שלו ועובדה זו נובעת ממעורבותו בעולם החומר, שממזה את כל כוחותיו ויכולתו והופך אותו למכונה חירשת ומרחיק אותו מנשמתו ואנושיותו לאט לאט; בנסיבות אלה היה צורך בספרות המעירה את הרוחניות האנושית וקוראת לה להתמקד בהוויה. פנחס שדה ראה את צמאנו של האדם המודרני לסוג ספרות זה, ולשם כך הוא השתמש בפילוסופיה קיומית ביצירותיו ובאמצעות האותנטיות האינטלקטואלית שלו הוא הביט עמוק יותר בטוהר הפסיכולוגי שלו. על עולם החומר ומוטיביו.

קריאה ברומן " החיים כמשל "

הרומן " החיים כמשל " הופיע בשנת 1958 , בהוצאת שוקן , וכולל מספר עמודים 467 . רומן זה הוא יצירתו הראשונה של שדה שהיה בגיל 27 . רומן זה נכתב – כמו מאניפסט אישי – מתוך בוז עמוק למדי לקורא המשוער – הבורגני הזעיר , שהמחבר מבקש להדהימו בווידויו , ולהציג בפניו את חייו הנפשיים כהיפוכם של חייו המסודרים ולהוכיח את זכותו של האמן לחיות בכתיבתו. הוא רומן מעניין שמושך את תשומת ליבו של הקורא מהאות הראשונה ועד האחרונה, זהו רומן מלא משמעויות פילוסופיות והוא

מכיל משמעויות רבות של היתכנות ורעיונות המולידות הערצה מעוצמת הפאר, במיוחד בפסקאות המספקות דרך אירועי הרומן ודמויותיו עצות למקבל ובכל פעם קוראים את הרומן אנו מוצאים משמעויות אצילות בנפש והבהירות ביותר. התיאור הנפלא של "פנחס שדה" דורש מחשבה ושיקול דעת זהיר, שכן הוא מעמיד בפני הקורא שאלות מכריעות, וגם הוא מאלץ להקשיח את הנפש בהבנתו, ומנקודת דמיון זו למהות בצירופי המקרים שלא מופיעים בבירור ובישירות לכולם, אלא לאחר התבוננות מדויקת. מובן שזה נוצר בהשראת מצב פילוסופי עמוק בחיים.

עלינו לומר כי הרומן " החיים כמשל " קורא לאדם לעזוב את ארון הבורות בחיים ולא לרדוף אחרי מאמרי הבל – והנה היוצר מדגיש על דבר זה, כי צריך להתרחק מן המחשבות המוגבלות ולהתחזק האמת הגדולה של הקיום, העצמי והחיים.

פרק ב' – צורות האקזיסטנציאליזם ברומן "החיים כמשל"

פנחס שדה חוזר בכמה וכמה עניינים למקורותיה התרבותיים של הספרות העברית בדורו של ביאליק. מה ברדיצ'בסקי וברנר שאבו מלוא חפניים מניצשה, סופג גם שדה ממנו. מה ברנר הוקסם מדמותו של ישו (שכול וכשלון) ומעלה מצבים מקבילים למצבים מן הברית החדשה, כך גם שדה. מה ברדיצ'בסקי ופיארברג נמשכו בחבלי קסם אחרי ספרות המסתורין, כל גם שדה החוזר ומצטט את נתן העזתי ואת יעקב פראנק⁽²⁷⁾. אך בשוני מן הסופרים הנ"ל כורך שדה אחרי העולם המיתי של הנצרות. הוא מטעים שכבר בילדותו משכה אותו הכנסייה, ומאז הוא קולט ומפרש את חייו באמצעות מיתוסים השאובים מן הברית החדשה. רומן " החיים כמשל " הוא רומן אוטוביוגרפי המהווה אנטייתזה קוטבית לביוגרפיה הטיפוסית של בני דור בארץ, בפואטיקה של הרומן הזה משולבת בגוף הספר, מעידה על התחום הפעורה בין השקפות העולם⁽²⁸⁾.

1 – הניכור והבדידות

הדיבור על הניכור עדיין מוכר לכולם בתקופתנו והוא נהיה לאחד התכונות העיקריות בנפש האדם המודרני, אף כי האדם מתגורר עם קהל רב של אנשים, אך הוא מוצא את עצמו לבדו בעולם. סוגיית הניכור קשורה באופן עמוק לחופש, ואולי אחת הסיבות החשובות ביותר לכך שאדם בוחר להיות לבד ולא להתחבר לרעהו הוא הפחד שלו מאובדן חירותו בחיים כך שההתקשרות לאחרים עשויה להוביל לשלילת החופש⁽²⁹⁾.

כבר דיברנו על הנושאים שהאקזיסטנציאליסטים מעוניינים בהם, ושמנו לב הניכור הוא אחד הנושאים שהאקזיסטנציאליסטים הפעילו בפילוסופיה שלהם והפכו את דאגתם להתייחס לאמרה זו, אך מה שצריך לציין הוא שיש הבדל עמוק בין פילוסופים קיומיים, בנושא הניכור, ישנם פילוסופים. טוענים כי שלהיות עם אחרים מהווה מרכיב חשוב להגשמה עצמית, ובניגוד לאחרים המאמינים כי הם עלולים להוות מחסום למימוש עצמי.

"בשבתך בית הנך יאב למרחקים, ובהיותך בנכר אתה נכסף אלי בית" (30).

ולדעתם, "כל אדם צריך להיות נבוך בהתנהלותו וביחסיו עם אחרים, ועיקרו, לא רק לנהל שיחה אלא בינו לבין האל. ומתברר לנו דרך האמור לעיל, שהאחר עם הפילוסופים הללו יכול להוות מכשול ליחסי האדם עם האל.

שמנו לב דרך קריאתנו ברומן "החיים כמשל" בתכונות הניכור ובתפיסת "פנחס שדה" לזו; ברור שהקשר עם האחר יוצר מחסום בין אדם לאלוהים, ולשם כך עדיף לאדם לחיות בנפרד מאחרים ולהתייחס לאותו אלוהים. השקפה זו מוצגת על ידי שדה ברמה ווגוארה, שהגיע לשיא הניכור.

תחנות חייו של הסופר הם: למברג, מגדיאל, תל אביב, תל ליטוונסקי, תל אביב, שריד, ירושלים, לונדון. פאריס, מארסיי, כנרת, ירושלים. אך תחנות אלה לסרות משמעות, משות שהמתודה אינו מנסה לתאר את "התחנות הגיאוגרפיות" בהתפתחות אלה את "דרך היסורים" שלו. שדה בקריינות זו, בתור בן אנוש, מתגבש במערה בהר כדי להתאחד עם אותו אלוהים הרחוק מאנשים מכיוון שהאקזיסטנציאליסטים מאמינים כי יש צורך... להפוך לאינדיבידואל יחיד בכדי לקיים יחסים עם אלוהים.

"אי זעיר, שאורכו כהרף עין, ולהרף העין הזה קוראים בשם חיי אדם." (31).

יצירתו האוטוביוגרפית של שדה נכתבת באופן קיומי, אוניברסלי, יצירתו האוטוביוגרפית נכתבת בקונטקסט מקומי, אקטואלי, ישראלי, ההקשר השונה מכתוב את השוני בתחומי התייחסותו של הניכור, אם בסיפור האישי מתייחס הניכור ליחסים בין

אדם לאדם, או אדם לעצמו, ביצירתו הפוליטית הזו הניכור מתייחס ליחסיו של האדם עם הקהילה החברתית-תרבותית אליה הוא משתייך. שדה ניסה לא לפנק עם אחרים, לכן ניאלץ להיפרד מביתו בגלל הנוכחות של אחרים לפרוץ אחדות עם אלוהים. מתוך השקפה זו הוא נקט באחדות וחי את חייו של המיסטיקן הסופי, שבילה את כל זמנם בעבודת האל. אך מה שמושך כאן תשומת לב הוא שלמרות שהוא בוחר בבדידות והפרדה מאחרים, אך השקפתו על האחר לא הייתה השקפה פסימית, הוא חי לבד בתקווה להתאחד עם אלוהים, אך חיים אלה לא גרמו לו לכפיה כלפי אחרים, והקללה שלו עדיין אחראית. על אחרים, והיה לו זמן לומר להם את האמת. מכאן ברור לנו כי האחדות בפילוסופיה של פנחס שדה "לא התכוונה כלל לחוסר האחריות כלפי אחרים."

2 - המוות

רעיון המוות הוא שמעסיק את האדם ומשפיע על רגשותיו, אולי הדבר החשוב ביותר שמדאיג את האדם הוא לחשוב על המוות ולעיתים קרובות הוא מופרע כשהוא זוכר אותו. "לאורך הדורות אנשים נמנעו ממראה המוות, ולזכורו, ומציאו אינספור דרכים לשכנע את עצמם, כאשר הם מגלים שזה בלתי נמנע עבורם להתמודד עם האמת של המוות, שהמוות לא ישנה דבר במציאות, ושהדברים יקרו אחרי המוות כרגיל. וניסיונות קדחתניים נעשו באמריקה, למשל, אולי לא נעשה כמו כל ציביליזציה אחרת, להכישת רעיון המוות.⁽³²⁾ אבל למרות הניסיונות הרבים להכחשה; המוות נשאר עובדה נמרצת, האדם חייב לחשוף את אמיתותה. שדה מביע את האמת הזו בצורה ברורה כשאומר "האדמה בולעת את הגוף, והשכחה את אותו הדבר הלא נתפס, המהבהב, החמים, הרגשי - הדבר הקרוי חיים"⁽³³⁾.

לאור החשיבות של הכרת אמת המוות, האקזיסטנציאליזם התמקד ברעיון זה, ורעיון המוות הפך לאחד המרכיבים החשובים ביותר בפילוסופיה זו. ברור כי המוות הוא הסמל הגדול של המאמץ האנושי ואולי ההתעסקות האנושית. עם זאת, אסור להניח שאותם קיומיסטים שהעמידו את המוות במרכז הפילוסופיה והלך הרוח שלהם היו, בהתבסס על

שיקול זה, ניהיליסטים, אלא שהם אינם חושבים במוות כסוף הקיום, למשל, ראייתו של הדקגר למוות הדרך הסלולה לקיום האנושי המקורי.

"אדם שדמו יתחיל לטפטף טיפה אחר טיפה, יוכה אימה וירוך אל הרופאים וירעיש שמיים וארץ, כי הוא יודע שבכלות הדם יכלו חייו; אבל אין איש חס ומרחם על הרגעים הנוטפים ללא חשך. והלוא הזמן הוא דם החיים"⁽³⁴⁾.

ביטויים אלה חייבים להציע לקורא את פילוסופיית המוות "פנחס שדה". הוא, כמו האקזיסטנציאליסטים הדתיים, מאמין שאדם אינו מחסל את המוות והישרדותו של אדם לאחר המוות היא מציאות ברורה שאינה זקוקה להוכחה כלשהי. ברור לנו מהביטויים האלה כי "הכל נעלם, והכל בחזרה, גלגל הקיום מסתובב לנצח, הכל מת והכל חוזר לפרוח, אופי הקיום נמשכת לנצח, הכל נהרס, והכל חוזר לרפא, ומארג הקיום בונה את עצמו לנצח, כל הדברים מופרדים, והכל שוב הוא מצטרף עם אחרים ומעגל הקיום נשאר נאמן לעצמו לנצח, שכן הציר נמצא בכל מקום.⁽³⁵⁾ כמו כן שמנו לב כי רעיון המוות הוא רחב בהיקפו ויכול להיקלט רק על ידי אנשים רציונליים, והוא גם זקוק למוקד-על. פנחס שדה ניסה להציג רעיון זה בצורות שונות ואינטנסיביות, ועל בסיס זה אנו יכולים לייצג בפסקה אחרת בה הוא נפלא ביקש להנחיל רעיון זה במוחנו:

"אותו כוח שהניע והלהיב את הערגה למות, הוא עצמו, בהיותו כוח כביר כזה, עשה את האפשרות למות, לחדול, לבלתי אפשרית... להשתוקק למות"⁽³⁶⁾.

בנוסף לכל זה, רעיון המוות אצל האקזיסטנציאליסטים מתקשר לאוטזים עם אותו אלוהים והם עוברים לנקודה שהמוות הוא המעבר למידת הרוח ואם אנו מהרהרים בקריינות זו אנו מוצאים רעיון זה מוצג בו בבירור ברומן.

על בסיס הדברים שנאמרו, המוות הוא מעבר לעולם אלוהי והשגת השלמות הקיומית מבחינת ההתמזגות של הרוח האנושית עם רוח גדולה יותר, כלומר רוח האל. רגע המוות הרגע שבו אדם עומד מול אלוהים, הרגע בו הנצח מתנגש עם הזמן, וזה לא אומר שאדם משוחרר מהזמן ומתמודד, אלא פירושו שיש מימד של נצח בחייו, ובמילים

של "מרטין ג'ייהיאנקין. נוכחותו כמכלול של זמן ונצח נמצאת כל הזמן בדרך, בתהליך של הפיכה למה שהוא באמת, אבל במילים אחרות, תמיד בעמידה, גל ההחלטה הופיע.

"אבל, החיים עצמם, מה היו, ככלות הכול, החיים עצמם? האם הם הניסיון או המשמעות הכמוסה בניסיון? האם הם המשל או הנמשל? האם הם כוחות התוהו, כוחות הרגש, כוחות החלום והתשוקה, כוחות הרעב לחיים – הרעב המתייפח, החם, הילדותי, הבתולי, העיוור, המטורף – או שהם הצריפות הנולדת מתוך כל זה, הצריפות המאזנת ורודה (מתוך עצב ומתוך ייסורי הוויתור) בכוחות ההם" (37).
לאור מה נאמר, התגלה לנו כי "המוות אינו סוף במובן של מטרה או סוף חיים, הוא נובע מקיום. ומודעות מוות והקבלה של המובן הזה שבחי הקיום נוכחות האנושית, ואת מימוש גבולות כאלה, אפשר לחשוב על הקיום האנושי הוא סופי. (38). וזה מה שרצה הכותב למסור, והוא הצליח להביא אותו לרעיון הזה, על ידי ציור תמונה יפה של גרגרי חיטה שהפכו אחרי ארבעת אלפים שנה לצמח ירוק. זו תמונה | נצח מרגש ומבהיר. האדם הוא נצחי ולא ניתן לזהותו בזמן מיוחד, ושנים קצרות. ובהתחשב באמור לעיל, שמנו לב כיצד הסופר פנחס שדה השתמש בהיבטים של קיום ברומן שלו, שהוא רעיון המוות.

3 – החרדה

חרדה היא "מצב פסיכולוגי המופיע בנוכחות האדם, ומעיד על קונפליקט בין שתי כוחות." (39). האקזיסטנציאליזם התרגל לנושא החרדה כמצב אנושי המתעורר כאשר הוא מתמודד עם מכשולים בחייו והוא ספציפי לאדם ולא לאחרים.

קירגור מקשר את החרדה עם יצור האדם כ: גוף ונפש, הרוח מאחדת אותם. האופן בו האדם מגבש את עצמו הופך אותו לפגיע למתח, ומתח זה הוא חרדה, ומשימתו של האדם היא להשיג את המתחם של הגוף והנפש. זוהי משימה טעונה חרדה מראשיתה, ולכן חרדה אופיינית במיוחד לתופעה האנושית, שכן בעל החיים אינו יודע דבר על חרדה מכיוון שחיה הם פיזיים בלבד! כמו כן, המלאך אינו יודע דבר על חרדה מכיוון שחיי נפשיים טהורים. באשר לאדם שמשלב תחושה והיגיון, בין קנאה לנפש, הוא חי בצל חרדה (40).

מכיוון שתפקיד האקזיסטנציאליזם הוא להתייחס אל האדם, חרדה בהיותה מצב סובייקטיבי ורגשי המעסיק את מוחם של האקזיסטנציאליסטים. על סמך הדברים שהוזכרו קודם, ניתן לומר: "אקזיסטנציאליזם הוא פילוסופיית החרדה שפגעה באדם המודרני. לכן אישיותו של האדם הקיומי נראית חרדתית, מתסכלת. זו הפילוסופיה של ייאוש, עירפול ושעמום כאשר אדם קיומי אינו מסתגל לנוכחותו על פני האדמה הזו. זוהי פילוסופיה המתנגדת למוות ולהרס. האקזיסטנציאליזם ביסס את מבצר החרדה על מנת להגן על קיומו מפני הירידה ודעיכה. חרדה הייתה הגורם הגדול ביותר לקיומו של האדם, והתרם הגדול ביותר להגנה על קיומו על אדמה זו.^(٤١)

"דבר מה ישנו, והוא רודף אותי, רודף אותי, רודף אותי ומדריך את מנוחתי. מהו דבר זה? אין הוא מובן לי, אין הוא ידוע לי, אין הוא נראה לעיניי, אין לו קול, אין לו גוף ודמות הגוף, והוא כרוך אחרי כמו צל! למה הוא רודף אותי? מה הוא רוצה ממני? מדוע בחר בי? מה מקורו, מה ראשיתו, מה תכליתו? הוא מוכרח להיות קדום ממני, שאם כן לא הייתי זוכר את מקורו. אין לו קול, אין לו פנים, הגיונו אינו מובן לי, הוא מנחה אותי לעבר דברים והיפוכם. אולי הוא מטורף, אבל נדמה לי שיש לו איזו תכלית"^(٤٢).

ראוי לציין כי חרדה אינה נחשבת בפילוסופיה קיומית כגורם שלילי המונע אנשים ומעשיהם, ו"אינה מחסום שמפריד בינינו לבין העבודה, אלא חלק מהעבודה וחייבים להשלימתה.^(٤٣) ותראו את זה כמצב חיובי הנדרש כדי להמשיך בעבודה ולבצע אותה, ואין ספק שמה שמוביל לחרדה הוא תחושת אחריות כלפי העבודה. נושא האינטראקציה בין בני האדם היה מאז ומתמיד אחד הנושאים המרכזיים של הפילוסופיה המערבית, מאז ימי אפלטון והמדינה האידיאלית שלו. לאורך הדורות פילוסופים והוגים שונים התווכחו ודנו בשאלה כיצד אפשר לשפר את האינטראקציה בין האנשים והאם אפשר לשפרה לטובת כל הצדדים ולטובת כלל החברה האנושית. שלב מרכזי בדיון זה הופיע עם האקזיסטנציאליסטים שהטילו ספק ביכולת האדם להבין את רעהו וכך לתקשר אתו ברמה אמיתית כלשהי. ואנחנו יכולים לראות זאת ברומן "החיים כמשל", שם המספר מתאר את החרדה והפחד שבלבו מפני ידיעת האמת שחיפש בכל כוחו, אנו מוצאים כי הדאגה של המספר היא החרדה הקיומית החיובית וצריך להדגיש שכדי להצביע כי החשש יש לי את מספר מש"ק דרך הרפתקאות ארוכות המאמצים הבלתי

נלאים כדי לגלות את האמת להיות התוצאה של מספר הרב של כאב נתקל בדרך זו היא אפילו הגיעה לסוף הדרך הוא השיג את מבוקשו, אך בסופו של יום הוא חש אובססיה של פחד וחרדה, חרדה זו אינה מבדילה אותו ממה שהוא רוצה, אלא ממשיכה בדרכו אל האינסוף. השקפה זו ברומן מאפשרת לנו להסביר את השקפתו של "פנחס שדה" על רעיון החרדה, כמו האקזיסטנציאליסטיים, לא רואה חסם בפני האדם אלא מצב טבעי שמתעורר אצל אדם במהלך עבודתו:

"האיש המשוטט בלילה ירא לשוב לחדרו מאימת החושך והבדידות והסדינים"

הצוננים, אבל לבסוף הוא מתאזר עוז ועולה במדרגות ומפשפש בכיסו ומוצא את המפתח הקר ופותח את הדלת ומדליק את החשמל ומתפשט ומכבה את החשמל ושוב במיטתו ואינו נרדם ומתהפך על משכבו ורואה בדמיונו מותני אישה וכתפיה וידיה ובטנה ושוקיה וחושב ושב וחושב ואינו יכול לחדול מלחשוב על אישה, על אישה, על אישה.⁽⁴⁴⁾

4 - הרצון

«הרצון באה לידי ביטוי של רגש, ובפעמים אחרות נשאר חבוי.⁽⁴⁵⁾ את הרצון מובל האדם לעבודה, כמובן, כי הרצון הוא עצמי משום עצמי לצורך ולהראות דרך הרצון, ואת יחשוף האיש עצמו נכון בכל פעם התקועה יותר ברצון. "אדם אינו עובד ביצירותיו כמו אבן, מגלגל אותה, מתגלגלת ונופלת מושפעת מכוח המשיכה של האדמה מבלי שיהיה לו רצון כלשהו, או כמו צמח שיש לו רק נתיב אחד. ברגע שמתקיימים תנאים מסוימים אנו מסתכלים עליו כרגיל. או, כמו חיה שמעשיה הושפעו באופן אינסטינקטיבי, לא, האדם תמיד מוצא את עצמו בצומת דרכים לבחור מהם, כל אשר ירצה, על ידי מילוי חירותו ובהתאם להליכתו ואיכות מחשבתו, והוא אינו מחויב להתנהגותו של אחד מהם בלבד, אלא מי שמייעד את אחת השיטות הוא שיטת מחשבתו ובחירתו.⁽⁴⁶⁾»

ורצונו הוא המאפיין העיקרי בקיומו. מכיוון שהרצון הוא אחד מהתנאים הקיומיים של האדם, הפילוסופים העסיקו בו, ורעיון הרצון שלט בפילוסופיה הקיומית, והאקזיסטנציאליסטיים התמקדו בה תוך התחשבות בזהירות. מבחינת האקזיסטנציאליסט, "הרצון מקבל את עצמו החלטה מהורהרת ביחס למטרות מסוימות. אבל זה לא יוצר את

المטרות האלה. במקום זאת, זה איך נוכחות עבודה: היא מחליטה שהחתימה למטרות אלה תהיה באמצעות קריינות והשתקפות. מצד אחד זהו וידוי של מתבגר המספר לפי דרכו שלו על שלבים שונים בהתבגרותו ודרכו היא " דרך היסורים " של בן למשפחה הרוסה ילד בודד ומסוגר , המבקש להיות חולה או מטורף , הוא אינו משתלב בחיים האזרחיים ומתפרנס מכל הבא ליד . מה שחשוב בדרך היסורים והאהבה אינה הפגישה עם הנשים אין זה דרך יסורים ואהבים של דון ז'ואן בגיהנום או בשמים . אלה הם גלגוליו של לא דיבור בעולם הזה, שהוא גיבור בעולם הנפש . מהלכי החיים החיצוני והפנימי אינם תואמים , הוא מעריך עצמו לא על פי מהות החוויות אלא על פי איכותן. יחסיו עם נשים אינם " חיים " אלא " משל ". באשר לרומן "החיים כמשל", שהוא דיוקן אמנותי של הפילוסופיה הקיומית ועקרונותיו, הקורא ישים לב בעת קריאתו כי הרומן שופע בהתייחסות לרצון ודומה לו, וראוי לציין התייחסות לטקסט העלילתי בו יתבטא רעיון הרצון:

"אינני מצטער על שלא עלה בגורלי לחיות עמה באושר ובנעימים. השמחות הפעוטות שהייתי זוכה בהן אינן שוות את מכאובי הלב, את המכאובים היולדים את הרוח. לכאורה נדמה שרציתי להיות מאושר . אבל, מי יודע? אולי, באמת, רציתי רק לרצות להיות מאושר, זאת אומרת, לסבול?"⁽⁴⁷⁾.

מבחינתו של פנחס שדה, הרצון הוא החוק המפואר בחיים, בעוד שאנשים רבים מתקשים להבין את המציאות הזו כיום. מנקודת מבט זו ניתן לומר כי הגיבור הקיומי בעיני האקזיסטנציאליסטים הוא זה שכוח רצונו עולה על גבולות הבלתי אפשרי ושום דבר לא עומד בדרכו של רצונו. מכאן שמתברר לקורא שהרומן דרך הטיפול ברעיון הרצון התאפיין באקזיסטנציאליזם. ובתריסר טופסים אלה , בתנועותיו השוזרות של שדה , בדיבוריו המקוטעים, בקריאותיו הנואשות ומרוסקות ובמעשיו המשונים מתגלמת האנושות התועה ללא דרך, המגשמת באפלה, המתענה בספקותיה ומתלבטת בחתירותיה אל האמת הצרופה , לפענוח חידת הקיום :

"ההמון הוא התוהו ובוהו שלפני בריאת העולם; היחיד הוא העולם הנברא מתוך התוהו ובוהו. הכוונה של הסיפור המקראי היא שבכל יחיד ויחיד שב וחוזר מעשה בריאת העולם"⁽⁴⁸⁾.

נראה לי שדווקא סתירה זו שבין חוויית כישלון האהבה לבין הייסורים שלו, חושפת את ההבדל התהומי שבינו לבין חבריו. העיקרון האידיבידואלי אינו הגרר אחרי המאורעות ומעצבן, אלא עומד מחוצה להן ומטביע חותמו עליהן, אוטוביוגרפיה אינה תאור המתרחש והמתהווה בחייו החיצוניים של האדם, אלא תאור חווייתו הדתיות, רק מי שמבין פער זה שבין האסכולות והדורות, עשוי לתפוס את ההבדל שבין תאורי האהבה של שדה לתאורי האהבה של חבריו הסופרים.

5 – הייאוש

הפילוסופיה הקיומית שמה דגש רב על הייאוש, התהליך בו אנו קרובים לאכזבה, ידיעה או הגעה לאמת. עניינים אלה אינם מוכנים לבחינה שלפנינו, אלא עלינו להשיג אותם באמצעות מאמץ אישי מדוקדק, והייאוש היא הפעילות שבאמצעותה מגיעים לידע. הפואטיקה כאן היא זו של הויידוי האקזיסטנציאלי, וידוי כמעט במוכן האוגוסטיני, זה שחזר והופיע בספרות אירופה בוויידוי של רוסו והגיע לביטוי מעוצם למדי בספרות העברית החדשה, ובמיוחד בסיפוריו של פיאברג, ברנר. בדומה לברנר כתב שדה וידוי הבוסס כולו על כקרון קעומו וישותו של היחיד. הספרות לא נודעה, לפי שדה, לייצג מציאות או להציג פעולתם של גיבורים במצבים חברתיים, אלא לבטא את היחיד. הספרות נועדה לבטא וצרכי הבטוי המעוצם חשובים יותר מכללים מבניים או סגנוניים המגבילים את כוח הביטוי, שדה תופס את העולם כאספקלריה שבורה של האני ואת המציאות כהאצלות האני⁽⁴⁹⁾, נראה לנו כי שדה דרך הרומן הזה, הוא אדם נבעת, המופיע הגלגולים שונים, הוא מפחד מפני הגורל המסתולל באנושות, מפני המוות האדיש, הסומא, הקוצר את הצעירים ביותר ואת המאושרים כביכול, מפני קוצר השגתו, מפני העולם הקודר, המכוער והרע, מפני הכמוס והנעלם.... הוא עמד נרעש ונפחד בפני בלהות המציאות והתדפקו על שערי התעלומות והמסתורין.

"האדמה בולעת את הגוף, והשכחה את אותו הדבר הלא נתפס, המהבהב, החמים, הרגשי – הדבר הקרוי חיים"⁽⁵⁰⁾.

אחד המאפיינים החשובים ביותר של הפילוסופיה הקיומית הוא הייאוש, האקזיסטנציאליזם עסק בסוגייה זו באריכות; כדי להתקשר בה עניין גדול יותר. "קשה לנו למצוא נושא קרוב יותר ללב האקזיסטנציאליסטי מאשר לייאוש. הוא מטופל על ידי כל האקזיסטנציאליסטים והוא בולט ביצירתו של קירגור, סארטר וקאמי, הייאוש דוחף את האדם לחפש אחרי הקיום והחירות האנושיים שהם כמעט שם נרדף. והעניין בו, אינו תמונות של זרם מסוים של האקזיסטנציאליסטים. שניים מהשליחים הגדולים ביותר במאה העשרים, ללא הסוואה, היו שני פילוסופים אתאיסטים: סארטר וקאמי⁽⁵¹⁾. בווידויו של שדה (כמו אהרון אפלפלד)⁽⁵²⁾. שנכתבו מתוך שברון לב וראייה איובית, הכיר, כי עני הוא לב האדם ממצוא לו תיקון ביופי, וכי יש משהו העלה ונשגב אפילו מהאמנות ועטרת הקוצים מזהירה יותר מכתרם של יופי ואמנות, כי היסורים הם אמת החיים וסודם... היסורים מולידים אהבת הזולת, חמלה וחסד, והם מקור היצירת האמנותית האמיתית.

"האם החיים הם האושר או הסבל, הטומאה או הקדושה, השכחה או הזיכרון ? האם החיים הם באחדות המהותית של הניגודים הללו, או שהם בהפרדה, במלחמה, בבחירה?"⁽⁵³⁾.

6 - האבסורד

הוא פילוסופיה המסכמת כי המאמצים האנושיים להבנת משמעות היקום מסתיימים תמיד בכישלון בלתי נמנע (ולכן זה אבסורד) מכיוון שמשמעות רצויה זו אינה קיימת ביסודה, לפחות מבחינת האדם. והמונח "אבסורד" בהקשר זה לא אומר "זה לא אפשרי מבחינה הגיונית" אלא אינו עולה בקנה אחד עם ההיגיון, או ליתר דיוק אינו מכבד ולא מתייחס לכלליו, שהוא הקושי שאדם סובל כדי לנסות להבין את העולם שהוא חי, או במילים אחרות זהו אחד הדרגים הגבוהים ביותר אירוניה כמשהו שאינו עקבי או עולה בקנה אחד עם שום דבר⁽⁵⁴⁾.

לאבסורד שורשים ישנים מאוד שחוזרים לטרגדיה היוונית, אך לאחרונה הוא מפורסמת ברומן, סיפור ותיאטרון. בין הדגלים המפורסמים ביותר שלה הם יוג'ין

אונסק"ו, ג'ורג' אדמוב ובשנר. המפורסם שבהם הוא הסופר הצרפתי אלבר קאמי. אבסורד (Absurde) מקור המילה הצרפתית מתפרש על פי מילון La Rousse וזהו למוצא הלטיני (**absurdus**) המורכב משתי ההברות ab במובן של סורדוס טוטאלי במובן החירש, כפי שהוא מוסבר גם על ידי מה שמאוד מגוחך. פילוסופיית האבסורד של קאמי היא להחזיר את האיזון לעולם על ידי יצירת משמעות לחיי אדם למרות שליטת האבסורד, פילוסופיה זו מקורה מהמיתוס של סזיפוס, הדומה מאוד למיתוס של פרומתאוס, אשר מסוכם בעונש האלים למי שגנב ידע או האש הקדושה ונתן אותו לבני אדם, והאלים הענישו אותו. שהציפורים אוכלות את הכבד כל יום ואז הכבד צומח מתמיד, כך הציפורים חוזרות להישחק וכדומה ללא הגבלת זמן, ובסיפור אחר הוא דוחף אבן לראש ההר הגבוה בעולם וכשהוא מגיע לראש, האבן דוחפת אותו שוב לתחתית כדי לחזור להתאמן באותה מעשה. (50).

הספרות נחשבה מראה המשקפת את מציאות החיים ומבטאת בכנות משבר או נושא הומניטרי חשוב שמעסיק אנשים, סובל מהם ומתנגש בחייהם. וספרות טובה היא ספרות שלוקחת את אופיה של החברה בפרק זמן מסוים. ברומן זה – כמו רומן (חצוצרה בוואדי) של סמי מיכאל – אין כמעט סיפור מעשיות, אין התהוות האופי ע"י תנאים חמריים וסיבות ומסובבים שונים, אין השתלשלות התפתחויות בנוסח האבולוטית הפוזיטיביסטית, אין הבעיות החברתיות העיקר, אלא פנימיותו של האדם, זרם החיים העובר דרך נפזו, פסיפס הגיגיו ורחשיו, התפוררות רוחו והתפצלות לבו, כשהוא האדם הגיבור, נתון בסיטואציה מסוימת, והוא כלי קיבול לרבבות רשמים פעוטים, דמיוניים, בני חלוף, או שנונים כחיצים, הנחרתים במעמקים, והוא אוצר זכרונותיו וכינור חומה על מיתרי דמיונו ומשמיע את עתידו, הרומן כזה חובק את הנגלות והנסתרים של באדם, ומסובך הוא מאוד (51).

ציינו בעבר כי המספר, דרך חייו הקשים, והשתתפותו במלחמה, ידע את סודותיה של החיים, מידע שלא ידע קודם, שחיים חופשיים ובריאים הם תוצאה של חוסר השליטה בתורות והחוקים בהם, והוא מושג באמצעות הסירוב האנושי של חוקים אלה הגוזלים ממנו את המבחן לבנות את חייו. ואבן נגף עומדת בדרכו והופכת את חייו לחושך קיים הרחק מחיות ואקסטזה.

"המקרה שאבי ירק לי לתוך כוס הקפה שלי ואני נטלתי את הכוס ושפכתי את תוכנה בפניו"⁽⁵⁷⁾.

דרך הטקסט ראינו כיצד הכותב סבל מהייאוש של החברה האנושית, והוא מדגיש שהאדם הנמנע להבין את האמת מכיוון שהוא לא חושב שהאמת ברורה, כלומר בגלל חוסר החשיבה אנחנו לא מודעים לה, שדה אינו נגרר למצב "אנטי חברתי" אלא יוזם מצב כזה במחאה. במלים אחרות: הוא אנארכיסטן או ברוח האקזיסטנציאליסטית אפשר לומר הוא קרבן שמנסה לרפא עצמו על ידי איסונו העצמי כאנארכיסט. באחד המקומות המכריעים ב"החיים כמשל" הוא כותב:

"האדם הוא הודה קיסרית, הוא קיים בתוך האין סוף. זאת אובות בתוך האלוהים, הוא אינו הווייה חברתית, הוא אינו קיים בתוך העיר או המדינה. מה, אם כן, יש להתבייש? וממה יש להתיירא?"⁽⁵⁸⁾.

שדה מדגיש על דבר זה כי האדם הוא קיים, הוא קיומי מטבעו, הנשלט על ידי מערכת משלו, ואם הוא נאלץ לעמוד בפני מערכת כלשהי, לא משנה כמה גדולה. וגם אם הוא חלק ממנה, או מייסדה, זה רק הוא שרואה ומתרגם את מה שיש בו, לפי התפיסה שלו ושל הבנתו. אם הוא מעמיד את זה בעימות ישיר עם אחד מהמקרים שלה והוא מחויב להכיר במצבו הנוכחי, אז הוא עומד על פרשת דרכים, או שאתה מקבל שאתה טועה ורואה את עצמך אשם, וזו דרך אחרונה אם אתה לא יכול לעקוף את הנושא באופן שמתאים להבנתך, לעצמך ולרצונך, או לנטוש את המערכת כולה. ולא לזכור אותה בשום אופן, בקטע הבא מזכיר שדה את האופן שבה הוא חי, ואופי המשפחי שלו:

"אולי העובדה המכריעה של ימי ילדותי היתה עובדת היותי חי בתוך משפחה הרוסה. אין לי עניין לתאר כאן את חיי המשפחה הללו; זאת משום שהם נראים לי כעובדה סתמית, שלא צמחה מתוך רוחי. אומר אך שימות ילדותי בבית ההורים עברו עלי לרעש צלחות מתפוצצות, לקול צעקותיו וחרפותיו של אב עצבני ומר-נפש, ובכי אם אומללה, שחיייה עברו בלי אושר. אם ינסה מישהו לחדש לי דבר-מה על אודות הגיהנום - אצחק לו בפניו."⁽⁵⁹⁾.

7 - האלוהים

הפילוסופיה האקזיסטנציאלית מגלמת בתוכה את המסר של המאה ה-20; במערב שאחרי מלחמות העולם לצד ייאוש מאידיאולוגיות גדולות של פתרונות פלא, עומדת גם דבקות חסרת פשרות ברעיון המוות, ואמונה באדם וביכולותיו. כפי שקרא סארטר לאחד מספריו, 'אקזיסטנציאליזם הוא הומניזם'.⁽¹⁰⁾ הכותב מציג את נקודת מבטו המייצגת את מערכת היחסים של היסוד האנושי עם האלוהות, מערכת יחסים אנכית המחייבת את האדם להימנע מהבנתו את היקום ומה שיש בו, ובאינטראקציה של אחד עם השני עם חוקים גלויים. מערכת יחסים אנכית זו מקשרת בין טוב ורע לפקודות אלוהים עצמו, אותו הוא מעביר לגורם הנמוך ביותר, שהוא אנושי, דרך מסרים מיוחדים שהוא בוחר להעביר לאדם מסוים, הכותב עצמו.

" מי שחי בתוך התנעת הויתור, ההפקר. הצירום, היסורים, החולשה החיצונית, כי סאיט מאבד את סבלנות ואינו קורא לעזרה כה העולם הזה, - הוא איטי נידה מעל פני האלוהים, הוא חי לפי רוח האלוהים, הוא פסח על החטא הקדמון ישב לגן העדן. ועכשיו, אפילו הוא חוטא, אפילו הוא שוקע לתוך זוהמה וטופאה ווימת, הריחו שרוי עוד בתחום החטאים שאין נדחים בגללם מעל פני האלוהים, שאין מאבדים בגללם את ידידותו, חטאים שעלולים אפילו להוות את הקשר החיוני אל האלוהות, חטאים שלפעמים הם חשובים בבחינת דו־שיח אפל ונרגש עמה." ⁽¹¹⁾

לאחר העברת המסר, המאמינים קשורים לחוקיו, ההתמודדות עם האחר מבוססת על מה שטוב ומה רע לפי המסר הזה. והכותב יוצא למקסימום, כאשר המסנגר בוחר את עצמו ללמוד מערכת זו, אז הוא הופך את עצמו לגיבור לקריינותו, בניסיון להבין את המקרה הראשון של אמונה, אדם שהאמין והקיים במלואו כיוון שהוא ראה את האמת בעצמו, ולא משאיר מקום לתהות ראשית בתוקף ההודעה, ושנית הוא נכנס לבעיית התקשורת האנכית בין "אלוהים" ו"אדם אנושי" לחוות את מצב הקונפליקט בין הנפש האנושית שחלשה באופייה מכיוון שאינה מחזיקה בידע שלם אך יחד עם זאת נוטה לעצמה ולא אכפת לו מבורותה, מתעקשת על זכותה להתנסות ולשלוט, ובין כניעת נשמה זו, שלא תוכלו להיפטר ממנה לפני האמת המוחלטת שהוצגה בפניו. עינינו המרכזי של שדה הוא בשאלות אחרות ובראשן היחס בין האדם ליקום וחוסר המשמעות אותו הוא מבטא.

"ההכרח לבטא את הרגשתי הוא בת הקול של הדו שיח הדומם שבין הנשמה לבין האלוהים" (12).

המבנה הספרותי של "החיים כמשל" דומה מאוד למבנה של סיפורת "התלוש המנוכר", שהיא יסודה ובניינה של הספרות המודרניסטית הישראלית לאחר קום המדינה, יש בו אותו ניכור בנייני, אותה אומללות אורבאניסטית של אדם שניתק ממערכת שייבויות קהילתית, תרבותית (שדה מבנה אותה מערכת "אורניתין ואינו מוצא אתחת תחתיה: אדם שאינו מקבל עוד חיים מסורתיים וגם לא את מה שאיפיון אותם – העבודה, התא המשפחתי, הסיכום הקבוע בקהילה, המסלול התנועה הקבוע בתוך הקהילה איש איש ובלבו, וכתבתו היא קראת תיגר על המערכת וניסיון למצוא לה פשר אחר, כנקודת המוצא ה"חצי ספרותית של הוידוי. וידוי כהשקפתי עולם. (13). לאחר שהסופר ראה את הבנאליות של החיים והאנשים חש גם הוא בודדים ומבודדים, ולכן הוא רצה להגיש תלונה לאלוהים על האנשים ועל החיים האומללים שנראה שעיף מהם :

תשוקתי הגדולה היא לדבר על האלוהים להעמיק חדור אל מהות הקיום זהו מובנה האחר והיחזי של הגאונות" (14).

הכותב כאן מספק מבט כללי על החברה תוך שהוא ממקד את מיקודו באלה שהאמינו אתו, לגלות את נפש האדם וכיצד היא, כל מה שהיא האמינה ועבדה, המבחן החשוב ביותר הוא לעמוד מול נשמה זו עצמה כאשר אדם חש פחד, חולשה וכוח. זה מספר איך אדם, לא משנה איך הוא ינסה, לא ייפטר מהטבע הראשון שלו שנמצא בו, ומראה שהאדם מוכרח לסייע האחר, והוא מזנק להווה, המאופיין בהופעתן של אידיאולוגיות פוזיטיביסטיות הדוחות את המסר שהועבר כשהגיע, ומחלף במסר אחר שמדבר על צדק, שוויון וחופש, ומדבר על מערכת יחסים אופקית בין אדם לאדם, לפיה נקבע מה טוב ומה רע :

"האלוהים מנעו ממך אושר.... השבתי שאם חיים בני אדם בתוך הלכלוך ודמות והרקבון עלי לחיות בתוך המקום המלוכלך הפה והרקוב ביותר { – – – } עלי לחיות האכזר ביותר – – – ועלי, אם אוכל, להתפלל בעד הכל, ואם אוכל לתנות את ענין בשירי" (15).

נשאלת השאלה מהו הגורם לאדישות זאת של שדה לגבי שאלה כה חשובה? והאם יתן למצוא שינויים בהתיחסותו לנושא לאורך תקופת יצירתו, שינויים שאולי יש בהם מהפך וסתירה בהשוואה לעמדתו המקורית בנושא? . בהטעמה הקיצונית של עקרון האני , שיש בה יותר מקורט של יגון העולמים ויגון האני הרומנטי , יש מידה מסוימת של חוסר בגרות , ואם זו אינה ניכרת ב " החיים כמשל " משום שהמסגרת הווידויית מתאימה להזיותו וחלומותיו של מתבגר הנושא חוליו של עולם , היא בולטת ברומן זה (גולומב , עמ' 89) בעיה זו מעלה שאלה, האם יש טבע של הנפש השולט בכל מה שיש בנו? אי אפשר להפיץ או לעוות את הטבע בכל מה שאנחנו עושים, אלא מהלך החיים שלנו תלוי בו, ולכן כל מה שאנחנו הולכים או מאמינים בו, או שאנחנו מחליטים שהוא טוב, למעשה זה לא אותו דבר אלא מה שאנחנו אוהבים להמיר אליו, כולל אמונה עצמה, גם אם הגענו ישירות בלי שליחים. האם אנחנו מחולקים על ידי טובים, שמנציחים את עצמם ולא יעילים? תלוי באיכות הנפש ואופיה, אנו רואים הכל ומסבירים הכל?

"אני כשלעצמי אינני חשוב; אינני אלא נער שליחיות. מה שחשוב הוא השליחות עצמה"⁽¹⁶⁾.

על סמך הצעה זו, מציג שדה את הנפש האנושית בתמורה לשלוש המערכות האלוהיות, העמדותיות והאינדיבידואליסטיות, ודן כי אין הבדל בין להיות מאמין או לא מאמין, בסופו של דבר תתקשר עם העולם מתחיל עם עצמך, אופיו והשקפתך על הכל, אתה מצדיק את מה שאתה רוצה בעצמך, כמו שאתה רוצה אותו , באמצעות כל מערכת שתאמץ.

תוצאות

בסיום דיון זה אנו נוצרים כעת כדי לשחזר בסקירה כללית מסקנה חשובה שאליה הגענו. אולי הדבר החשוב ביותר שנחשף לנו באמצעות מחקר זה הוא:

❖ האקזיסטנציאליזם הופיע כריקציה לתנאים המיוחדים ששררו העולם תום מלחמת העולם השנייה , מספר ההרוגים , המשבירים הכלכליים וכו'.
❖ האקזיסטנציאליזם נחשב אחד התורות הפילוסופיות החשובות ביותר, והוא מבטא בצורה ברורה את ההרגשותו בקיומו של האדם, כמו חרדה, כישלון ותחושות אחרות, האקזיסטנציאליזם מוגבל לפילוסופים שלו באותו סוג השייך לאדם.
❖ האקזיסטנציאליזם הוא שיטה או דפוס אינטלקטואלי שמוביל לקבוצה עמוסה של דעות יקרות ערך על קיומו של האדם ודרכו להתמודד עם הכאב והאסונות שקורים בחייו, במיוחד כשהוא חי בבדידות.

❖ האקזיסטנציאליזם השתקע, בהאזנה למחולל המעמקים התת – מודעים , בהעלאת הדחפים האינסטינקטיביים בהבהרת הדמדומים וערפלים הנפשיים על ידי האיטואיציה, ע"י החוויה העמוקה וע"י החזון. האקזיסטנציאליזם ניזון מהפסיכולוגיה של פרויד , שהיא פסיכולוגיה של העמק ולא השטח, שהיא חותרת לגילוי הגנוז , הנשכח והמוסח שבחיי הנפש, לחישוף היצרים הבלתי מודעים, הכמיהות והזיעים הנפשיים, ביחוד המיניים.

❖ אין ספק ש"פנחס שדה" העשיר את תחום המחשבה והמדע ופתח חלונות חדשים במחשבה שלא נפתחה קודם לכן, דרך עיסוקו בסוגיות אינטלקטואליות בצורה בולטת, וזה גרם לקורא להיות מושפע מספריו ויצירותיו הספרותיים .

❖ אולי אחד הגורמים החשובים ביותר שסללו את הקרקע להיווצרות האקזיסטנציאליזם בימינו הוא תנאי החרדה והסערה שררו בחברה העולמית היום.
❖ אקזיסטנציאליזם התערבב בספרות מכיוון שהוא מצא בה ארץ פוריה לפציר את רעיונותיו החדשים דרך לנתח את הקיום האנושי.

❖ בחירתו של פנחס שדה לאקזיסטנציאליזם שנובעת ככל הנראה בין השאר, מהעובדות הביוגרפיות של חייו , של התפתחות מבן עניים חסר עתיד, לחבר בתנועת לוחמי במלחמת השחרור, ולבסוף לסופר מפורסם וחתן פרסים רבים בישראל. כל השינויים האלה בחייו של שדה הביאו גם לשינויים בהבנתו את נושא היחסים בין בני האדם מגישה פסימית וקודרת לגישה אופטימית יותר הרואה תוחלת באינטראקציה בין אנשים, ובסוף חייו שוב חזרה לגישה ספקנית יותר בשאלה זאת אך ללא חזרה לפסימיזם העמוק שאפיין את ראשית הקריירה שלו " החיים כמשל "

تجليات الوجودية في رواية " الحياة بوصفها مثلاً " للاديب بنحاس ساديه

- ❖ מערכת היחסים של "פנחס שדה" עם הפילוסופיה הקיומית כה קרובה עד שהזכיר את הנושאים החשובים ביותר של האקזיסטנציאליזם ברומן החיים כמשל, שהוא = חופש, רעיון המוות, חרדה, רצון, אחדות וחשיבה.
- ❖ החופש המיועד ברומן הוא חופש מוחלט, ורעיון החופש תפס מקום חשוב ברומן זה.
- ❖ רעיון המוות ברומן החיים כמשל "פירושו שהמוות אינו מטרה אלא מעבר לעולם מפואר יותר ומיזוג עם אותו אלוהים.
- ❖ רומן "החיים כמשל" הוא סיפור הולדתו, התבגרותו, קורותיו ומותו של שדה. בו מדגיש את מניעיו ומטרותיו מאבקיו לתיקן את ההרס, החיפוש אחר האנושי באלוה או האלוהי באדם.

الهوامش

- (١) عبد الرحمن بدوي ، الزمان الوجودي ، بيروت ، دار الثقافة ، ١٩٧٣ ، ص ١٥٩ .
- (٢) الفيومي ، محمد ابراهيم ، الوجودية فلسفة الوهم الانساني، القاهرة ، مكتبة الانجلو المصرية ، ط١ ، ١٩٨٣ ، ص ٥٩ .
- (٣) Guido De Ruggiero, Existentialism: Disintegration of Man's Soul, Kessinger Publishing, New York, 2004.p. 34.
- (٤) جوليفيه ، ريجيس ، المذاهب الوجودية من كيركجورد الى جان بول سارتر ، ترجمة فؤاد كاحل ، بيروت ، دار الاداب، ١٩٨٨ ، ص ٤٧ .
- (٥) שאנن ، اברהام ، ميلون הספרות החדשה העברית והכללית ، ירושלים ، הוצאת יבנה ، 1979 ، עמ' 901 .
- (٦) محمود ، علي حنفي ، قراءة نقدية في وجودية سارتر ، طنطا ، المكتبة القومية الحديثة، ١٩٩٦ ، ص ٥٨ .
- (٧) خليل ، احمد خليل ، السارترية تهافت الاخلاق والسياسة، بيروت ، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر، ١٩٨٢ ، ص ٦٧ .
- (٨) محمود ، علي حنفي ، مصدر سابق ، ص ٧١ .
- (٩) Richard Appignanesi, Oscar Zarate, Introducing Existentialism, New York, Totem Books, 2001. P. 24 .
- (١٠) שאנن ، שם ، עמ' 902 .

- (^١) مندور ، محمد ، الادب ومذاهبه ، القاهرة ، دار نهضة مصر للنشر والتوزيع ، ١٩٦٧ ، ص ٧٧ .
- (^٢) رشيد ، علي محمد . (٢٠١٨) . عقدة القبح في نتاجات يوسف حايم برينر الادبية (نماذج مختارة) . حوليات اداب عين شمس ، ٤٦ (أكتوبر - ديسمبر (ب)) ، ٢٠١٨ ، ص ٩١ .
- (^٣) שאנן ، שם ، עמ' 902 .
- (^٤) שם ، עמ' 902 .
- (^٥) العشماوي ، محمد سعيد ، تاريخ الوجودية في الفكر البشري، بيروت ، الوطن العربي ، ١٩٨٤ ، ص ١١٤ .
- (^٦) رشيد ، علي محمد ، مصدر سابق ، ص ٩١ .
- (^٧) בר יוסף ، חמוטל ، קריאות ושריקות מסות ומאמרים ، ירושלים ، הוצאת כרמל ، 2005 ، עמ' 265 .
- (^٨) מיכאל גולזמן (2018) ، שירת הטבועים : המלנכוליה של הריבונות בשירה העברית בשנות החמשים והששים ، ירושלים ، הוצאת ידיעות אחרונות ، 2018 ، עמ' 54 .
- (^٩) מאיר ، אפרים ، פילוסופים קיומיים יהודים ברב-שיח، תל אביב ، הוצאת מאגנס ، 2004 ، עמ' 34 .
- (^{١٠}) ברינקר، מנחם (1972) ، ז'אן פול סארטר - מבחר מאמרים ، תל אביב ، ספריית פועלים ، 1972 ، עמ' 43 .
- (¹¹) Rasheed, A. M. (2017). The Holocaust and its impact on Aharon Bielefeld-A Study in Three Short Stories. *Journal of the College of Languages (JCL)*, (36),p. 128-152.
- (¹²) לוז ، צבי ، מציאות ואדם בספרות הארץ ישראלית . הוצאת דביר ، תל אביב ، 1970 ، עמ' 154 .
- (¹³) שקד ، גרשון (1974) ، גל חדש בסיפורת העברית ، תל אביב ، ספריית פועלים ، 1974 ، עמ' 157 .
- (¹⁴) לוז ، צבי (2000) ، המצירות האחרות ، תל אביב ، הוצאת שוקן ، 2000 ، עמ' 34 .
- (¹⁵) מונדי ، יוסף (1968) ، שיחות בחצות לילה עם שדה ، תל אביב ، הוצאת אל"ף ، 1968 ، עמ' 54 .
- (¹⁶) בן עזר ، אהוד ، להסביר לדגים עדות על פנחס שדה، תל אביב ، הוצאת שוקן ، 2000 ، עמ' 32 .
- (¹⁷) رشيد ، علي محمد ، مصدر سابق ، ص ٩١ .
- (¹⁸) المصدر نفسه ، ص ٩٢ .
- (¹⁹) مغنية ، محمد جواد ، مذاهب فلسفية وقاموس المصطلحات، بيروت ، دار الجواد، د.ت ، ص ١١٤ .
- (²⁰) سדה ، فנחס ، החיים כמשל ، ירושלים ، הוצאת שוקן ، 1958 ، עמ' 27 .

(٣١) شדה ، فنحاس ، شم ، لعم' 44.

(٣٢) جعفر ، عبد الوهاب ، البنيوية في الانثروبولوجيا وموقف سارتر منها ، القاهرة ، دار المعارف ، ١٩٨٠ ، ص ٢١٠ .

(٣٣) شم ، لعم' 89.

(٣٤) شم ، لعم' 88.

(٣٥) ولسون ، كولن ، المعقول واللامعقول ، ترجمة انيس زكي ، بيروت ، دار الاداب ، ١٩٨١ ، ص ٥٦ .

(٣٦) شדה ، فنحاس ، شم ، لعم' 88.

(٣٧) شم ، لعم' 331.

(38) Earnshaw ,Steven, Existentialism. A Guide for the Perplexed, , London New York, Continuum, 2006.p. 66 – 67.

(٣٩) رشيد ، علي محمد ، مصدر سابق ، ص ٩٢ .

(٤٠) ابراهيم ، زكريا ، مشكلات فلسفية ، مصر ، دار الطباعة الحديثة.د.ت، ص ٩٢ .

(٤١) ماكوري ، جون ، الوجودية ، ترجمة امام عبد الفتاح امام ، الكويت ، سلسلة عالم المعرفة ، عدد ٥٨ ، ١٩٨٢ ، ص ٩٢ .

(٤٢) شم ، لعم' 244.

(43)Walter Kaufmann, Existentialism from Dostoevsky to Sartre, Meridian Books, New York, 1960.

(٤٤) شم ، لعم' 244.

(45)Terry Eagleton, The Meaning of Life: A Very Short Introduction, Oxford University Press, Oxford, New York, 2008.p. 87.

(46)Mark Tanzer, On Existentialism, Thomson Wadsworth, Belmont, 2008.p. 87.

(٤٧) شم ، لعم' 212.

(٤٨) شم ، لعم' 122.

(٤٩) ولسون ، كولن ، مصدر سابق ، ص 154.

(٥٠) شم ، لعم' 33.

(٥١) مغنية ، مصدر سابق ، ص ١١٥ .

(52)Rasheed, A. M. (2017). The Holocaust and its impact on Aharon Bielefeld–A Study in Three Short Stories. *Journal of the College of Languages (JCL)*, (36), 128–152.

(٥٣) شم ، لعم' 278.

(54)Paul Tillich, "Existential Philosophy", in *Journal of the History of Ideas*, Vol. 5, No. 1, Jan. 1944, University of Pennsylvania Press , p.152.

(^{٥٥}) ماكوري ، جون ، مصدر سابق ، ص ٧٦ .

(⁵⁶)Rashed, Ali. Mohamed ;zobea , alaa , a.(2020) Read in the novel "trumpet in the valley" to Sami Michael, *Journal Of Babylon Center for Humanities Studies*, 10(1),49 – 76.

(^{٥٧}) ،شم ، عم' 311.

(^{٥٨}) ،شم ، عم' 299.

(^{٥٩}) ،شم ، عم' 161.

(^{٦٠}) سيغد ،رن(1970)، اكسيسطنزيااليزم: המשך ומפנה בתולדות התרבות המערבית،תל אביב ، הוצאת מוסד ביאליק.

(^{٦١}) ،شم ، عم' 161.

(^{٦٢}) ،شم ، عم' 161.

(^{٦٣}) גולומב ، יעקב ، מבוא לפילוסופיות הקיום - אקזיסטנציאליזם، הוצאת האוניברסיטה המשודרת.1990، عم' 161.

(^{٦٤}) ،شم ، عم' 322.

(^{٦٥}) ،شم ، عم' 411.

(^{٦٦}) ،شم ، عم' 388.

המקורות הערביים

•ابراهيم ، زكريا (د.ت) ، مشكلات فلسفية ، مصر ، دار الطباعة الحديثة.

•بدوي ، عبد الرحمن (١٩٧٣) ، الزمان الوجودي ، بيروت ، دار الثقافة.

•جعفر ، عبد الوهاب (١٩٨٠) ، البنيوية في الانثروبولوجيا وموقف سارتر منها ، القاهرة ، دار المعارف .

•جوليفيه ، ريجيس (١٩٨٨) ، المذاهب الوجودية من كيركجورد الى جان بول سارتر ، ترجمة فؤاد كاحل ، بيروت ، دار الاداب.

•خليل ، احمد خليل (١٩٨٢) ، السارتريه تهافت الاخلاق والسياسة، بيروت ، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر.

•رشيد، على محمد. (٢٠١٨). عقدة القبح في نتاجات يوسف حايم برينر الادبية (نماذج مختارة). *حوليات اداب عين شمس*، ٤٦ (أكتوبر - ديسمبر (ب))

•العشماوي ، محمد سعيد (١٩٨٤) ، تاريخ الوجودية في الفكر البشري، بيروت ، الوطن العربي .

•الفيومي ، محمد ابراهيم (١٩٨٣) ، الوجودية فلسفة الوهم الانساني، القاهرة ، مكتبة الانجلو المصرية ، ط١ .

تجليات الوجودية في رواية " الحياة بوصفها مثلاً " للاديب بنحاس ساديه

•ماكوري ، جون (1982) ، الوجودية ، ترجمة امام عبد الفتاح امام ، الكويت ، سلسلة عالم المعرفة ، عدد ٥٨ .

•محمود ، علي حنفي (1996) ، قراءة نقدية في وجودية سارتر ، طنطا ، المكتبة القومية الحديثة.

•مغنية ، محمد جواد (د.ت) مذاهب فلسفية وقاموس المصطلحات، بيروت ، دار الجواد.

•مندور ، محمد (1967) ، الادب ومذاهبه ، القاهرة ، دار نهضة مصر للنشر والتوزيع .

•ولسون ، كولن (1981) ، المعقول واللا معقول ، ترجمة انيس زكي ، بيروت ، دار الاداب.

العبرיים

•بن עזר ، אהוד (2000) ، להסביר לדגים עדות על פנחס שדה، תל אביב ، הוצאת שוקן.

•בר יוסף ، חמוטל(2005)، קריאות ושריקות מסות ומאמרים ، ירושלים ، הוצאת כרמל .

•ברינקר، מנחם (1972) ، ז'אן פול סארטר – מבחר מאמרים ، תל אביב ، ספריית פועלים.

•גולומב ، יעקב (1990)، מבוא לפילוסופיות הקיום – אקזיסטנציאליזם، הוצאת האוניברסיטה

המשודרת.

•לוז ، צבי (1970). מציאות ואדם בספרות הארץ ישראלית . הוצאת דביר ، תל אביב.

•לוז ، צבי (2000) ، המצירות האחרות ، תל אביב ، הוצאת שוקן.

•מאיר ، אפרים (2004) ، פילוסופים קיומיים יהודים ברב-שיח، תל אביב ، הוצאת מאגנס.

•מונדי ، יוסף (1968)، שיחות בחצות לילה עם שדה ، תל אביב ، הוצאת אל"ף.

•מיכאל גולזמן (2018)، שירת הטבועים : המלנכוליה של הריבונות בשירה העברית בשנות החמישים והששים ، ירושלים ، הוצאת ידיעות אחרונות .

•סיגד ,רן(1970)، אכסיסטנציאליזם: המשך ומפנה בתולדות התרבות המערבית, תל אביב , הוצאת מוסד ביאליק.

•שאנן , אברהם , מילון הספרות החדשה העברית והכללית , ירושלים , הוצאת יבנה , 1979.

•שדה , פנחס , החיים כמשל , ירושלים , הוצאת שוקן , 1958.

•שקד , גרשון (1974), גל חדש בסיפורת העברית , תל אביב , ספריית פועלים.

האנגליים

•Guido De Ruggiero, Existentialism: Disintegration Of Man's Soul, Kessinger Publishing, New York, 2004.

- Richard Appignanesi, Oscar Zarate, *Introducing Existentialism*, New York, Totem Books, 2001.
- Earnshaw ,Steven, *Existentialism. A Guide For The Perplexed*, , London New York, Continuum, 2006.
- Walter Kaufmann, *Existentialism From Dostoevsky To Sartre*, Meridian Books, New York, 1960.
- Terry Eagleton, *The Meaning Of Life: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2008.
- Mark Tanzer, *On Existentialism*, Thomson Wadsworth, Belmont, 2008.
- Rasheed, A. M. (2017). The Holocaust And Its Impact On Aharon Bielefeld-A Study In Three Short Stories. *Journal Of The College Of Languages (JCL)*, (36).
- Paul Tillich, "Existential Philosophy", In *Journal Of The History Of Ideas*, Vol. 5, No. 1, Jan. 1944, University Of Pennsylvania Press .
- Rashed, Ali. Mohamed ;Zobea , Alaa , A.(2020) **Read In The Novel "Trumpet In The Valley" To Sami Michael**, *Journal Of Babylon Center For Humanities Studies*, 10(1).

